

UvA-DARE (Digital Academic Repository)

Opgetekend

Materiële representatie aan het Haagse hof 1345-1425

van Egmond, A.J.

Publication date

2019

Document Version

Other version

License

Other

[Link to publication](#)

Citation for published version (APA):

van Egmond, A. J. (2019). *Opgetekend: Materiële representatie aan het Haagse hof 1345-1425*.

General rights

It is not permitted to download or to forward/distribute the text or part of it without the consent of the author(s) and/or copyright holder(s), other than for strictly personal, individual use, unless the work is under an open content license (like Creative Commons).

Disclaimer/Complaints regulations

If you believe that digital publication of certain material infringes any of your rights or (privacy) interests, please let the Library know, stating your reasons. In case of a legitimate complaint, the Library will make the material inaccessible and/or remove it from the website. Please Ask the Library: <https://uba.uva.nl/en/contact>, or a letter to: Library of the University of Amsterdam, Secretariat, Singel 425, 1012 WP Amsterdam, The Netherlands. You will be contacted as soon as possible.

Deel I Representatie: verbeelding van macht

Portretten

Verbeelding van macht is als kunsthistorisch thema nauw verbonden met de gearticuleerde representatie van de vorst.¹ Middeleeuwse vorsten hadden misschien niet de mogelijkheid om op grote schaal propaganda te produceren of te doen circuleren, maar ze waren zich wel degelijk bewust van de mogelijkheid woorden, afbeeldingen, symbolen en ceremonies te manipuleren en zo de gedachten en handelingen van hun onderdanen te beïnvloeden.² Propaganda moet begrepen worden als vorm van politieke communicatie: het betreft communicatie tussen partijen die door een machtsrelatie met elkaar in verbinding staan. Veel mediëvistisch onderzoek betreft niet zozeer de wederzijdse als wel de eenzijdige communicatie van de vorst richting zijn onderdanen – propaganda – door gebrek aan bronnen om de publieke opinie te onderzoeken.³ Dat is in deze studie niet anders, hoewel wel beredeneerd is welk publiek met een bepaald object in aanraking zal zijn gekomen. Te reconstrueren en bewaard gebleven objecten staan in dit deel centraal. Deze objecten vertonen of vertoonden allemaal portretten – al dan niet gecombineerd met naam en wapen – van de graven van Holland, Zeeland en Henegouwen uit het Beierse huis Wittelsbach, dus Willem V, Albrecht, Willem VI, Jacoba en Jan van Beieren. Deze verwijzingen werden veelal door deze vorsten zelf geïnitieerd, waardoor aan de hand van deze objecten kan worden bestudeerd op welke wijze zij afbeeldingen inzetten om hun macht te consolideren. De objecten met portretten zijn een vorm van wat Sarah Gaunt ‘artistic propaganda’ noemt. Dit onderzoek richt zich daarmee niet op de grootschalige performatieve uitingen van machtsvertoon zoals inhuldigingen en toernooien, door Gaunt als ‘physical propaganda’ onderscheiden, die voor het Hollandse hof al voor zover mogelijk onderzocht zijn.⁴ Deze studie heeft een meer kunsthistorische aanpak. De iconografie van deze objecten wordt in relatie tot politieke ontwikkelingen behandeld. Vormen van politieke representatie gaan volgens Daniel Russo altijd terug op motieven uit een bestaande traditie die opnieuw worden geïnterpreteerd met gebruikmaking van allegorie of analogie. Bij een allegorie wordt de vorst gepresenteerd met behulp van verwijzingen naar bekend geachte abstracties. Bij een analogie wordt de vorst in het verlengde van een bestaande traditie geplaatst, welke hij respecteert of met welke hij breekt.⁵ De portretten van de graven van Holland, Zeeland en Henegouwen uit het Beierse huis zijn veelal representaties naar analogie.

Een representatie is in dit geval een verbale of visuele verwijzing naar iets anders.⁶ Een representatie van een persoon kwam in de Middeleeuwen voor in verschillende vormen, waarvan de familie- en eigennaam en het wapen de vroegste vormen waren. Het wapen moet worden gezien als een in kleuren en symbolen weergegeven visuele verwijzing naar een persoon, familie of collectief, weergegeven op een tastbare drager. Het geschilderde of gebeeldhouwde portret, een visuele weergave van de gelaatstreken van een persoon of ten

¹ Russo 1995, 177-197.

² Taylor 2000, 70.

³ Dumolyn 2012, 33-55.

⁴ Gaunt 1999. Over huldigingen en toernooien aan het Haagse hof, zie Smit 1995 en Janse 2006.

⁵ Russo 1995, 182, 187, 189.

⁶ Rob Scheller geeft in zijn artikel ‘Representatie en realisme’ aan dat representatie betekent ‘dat een persoon of familie wordt vertegenwoordigd door het arsenaal van symbolen dat als ‘heraldiek’ bekend staat, zie Scheller 1995, 33. In voorliggende studie wordt het breder ingevuld.

voeten uit, kwam daar vanaf uiterlijk het begin van de veertiende eeuw als visuele vorm bij.⁷ Albrecht van Beieren en Margaretha van Liegnitz-Brieg groeiden op aan het keizerlijke hof in München respectievelijk het hertogelijk hof van Liegnitz-Brieg in Lüben en het koninklijk hof in Praag in de eerste helft van de veertiende eeuw. Hun beider ouders hielden zich al bezig met de verbeelding van macht door middel van portretten. Een fresco en stenen reliëf bevatten portretten van Lodewijk de Beier, alsook enkele oorkonden en zijn zegels; verder zijn monumentale portretten van Lodewijk de Beier vernietigd vanwege zijn verkettering door de paus en vijandigheid van zijn opvolger.⁸ Van Lodewijk I van Liegnitz-Brieg en zijn vrouw Agnes zijn portretten bewaard gebleven op een timpaan in Lüben en in een opdrachtminiatur in een door hen besteld heiligenleven (afb. 3).⁹ Deze laatste toont de ouders van Margaretha, beiden geknield afgebeeld aan weerszijden van de in verhouding veel groter weergegeven heilige Hedwig van Silezië (d. 1243). De figuren ogen vrij generiek, persoonlijke gelaatstrekken zijn niet echt aan te wijzen.¹⁰ Het is Albrechts eigen generatie waarin voor portretten een hang naar fysiologische gelijkenis kan worden bewezen, portretten waarvan gelijkenis vermoed wordt met de ermee gerepresenteerde historische personen. Dergelijke beeltenissen moeten volgens Georgia Summers Wright idealiter aan drie criteria voldoen: er moeten twee of meer met zekerheid geïdentificeerde portretten zijn, deze moeten gemaakt zijn tijdens het leven van de geportretteerde en die beeltenissen moeten vervolgens op elkaar lijken.¹¹ Voorbeelden zijn hertog Rudolf IV van Oostenrijk (d. 1365), Karel IV, koning van Bohemen en keizer van het Roomse rijk (d. 1378), de Franse koning Karel V (d. 1380) en hertog Filips van Bourgondië (d. 1404); diverse naar hun gelijkenis gebeeldhouwde of geschilderde portretten komen voor in iconografische programma's in (semi-)openbare ruimten zoals kerken en paleizen. Albrecht en zijn opvolgers moeten deze objecten gezien hebben of er in ieder geval kennis van hebben gehad. Het iconografische onderzoek naar portretten richtte zich eerst voornamelijk op levensgrote geschilderde en gebeeldhouwde portretten in dergelijke programma's, maar recentelijk worden steeds meer ook weergaves op zegels, munten en juwelen, in handschriften en votiefafbeeldingen bij het onderzoek betrokken. Ook deze afbeeldingen hebben bijgedragen aan het beeld dat de vorst van zichzelf wilde neerzetten.¹²

In de studie naar de graven van Holland uit het Beierse huis is het geen methodologische keuze om zegels en munten op te nemen, maar een noodzaak. Van deze graven zijn namelijk geen eigentijdse levensgrote geschilderde of gebeeldhouwde portretten bewaard gebleven. Een tombe en een reeks gravenbeelden in de Haagse hofkapel kunnen alleen door middel van de rekeningen gereconstrueerd worden. Portretgelijkenis in deze is moeilijk te onderzoeken omdat

⁷ Campbell 1990, 1-40; Woodall 1997. Andere portretten waar een gelijkenis vermoed wordt maar niet door vergelijking met goed geconserveerde contemporaine portretten onderbouwd kan worden, zijn bijvoorbeeld dat van Jan de Goede van Frankrijk (d. 1364) (ca. 1350, Musée du Louvre in Parijs) en die van Richard II van Engeland (d. 1400) (*Wilton Diptiek* in National Gallery in Londen; een gerestaureerd geschilderd portret en de *gisant* van zijn tombe in Westminster Abbey in Londen, ca. 1394-1399), zie Perkinson 2009. In funeraire context was in deze periode eveneens voor het eerst sprake van effigies (lijkpoppen) van de overledene, zie Giesey 1960, 79-104.

⁸ Zie De Boer 1995; Suckale 1993, 15-47. Voor de hofcultuur en portretten van zijn opvolger, zie Seibt (red.) 1978, 324-334; *Emperor Charles IV art tent.cat.*

⁹ *Denkmale* 1909, 11-13. Becksmann 1995, 247-263. Suckale 1997, 171-181; Rütther 2004; *Bohemia 1347-1437 tent.cat.*, 138; *Images in ivory tent.cat.*, 13.

¹⁰ Schleif 2009, 382-383.

¹¹ Summers Wright 2000, 117-134; *Court art Burgundy tent.cat.*, 33, 175-178, 180, 224.

¹² Perkinson 2009, 22-23, 91-93; Perkinson 2013, 256-274.

de rekeningposten hier geen uitspraken over doen. Portretten op bewaard gebleven zegels en munten door de graven van Holland geslagen, zijn vanwege het formaat te weinig onderscheidend om in aanmerking te komen voor dergelijk onderzoek. Portretten in devotieboeken in grafelijk bezit kunnen wel worden bestudeerd, maar het ontbreekt vervolgens aan eigentijds vergelijkingsmateriaal om gelijkenis te kunnen bevestigen. Enige gelijkenis lijkt noodzakelijk te zijn geweest, het portret moest immers de vermelding van naam en de verbeelding van het wapen helpen het individu te onderscheiden, maar in hoeverre deze gestileerd of geïdealiseerd werd blijft vaak onduidelijk.¹³ Portretgelijkenis zal ter sprake komen wanneer de gebruikte literatuur daar aanleiding voor geeft.

Wapentekens

Andersom waren bij portretten inscripties met naam en/of heraldische tekens zoals het wapen essentieel voor de identificatie van de persoon naar wie verwezen werd. Portretten van de graven van Holland, Zeeland en Henegouwen uit het Beierse huis zijn te identificeren aan de hand van een samengesteld wapen, een combinatie van het wapen van het hertogdom Beieren en dat van de graafschappen Holland en Henegouwen. Het samengestelde wapen heeft vier kwartieren waarvan er twee opnieuw in vieren gedeeld zijn; het is in officiële heraldieke beschrijving een dubbel gekwartierd of dubbel gekwartileerd wapen. Het eerste en vierde kwartier tonen het wapen van Beieren met diagonale blauw-witte ruiten ofwel geschuinde spitsruiten in azuur en zilver. Het tweede en derde kwartier tonen het gekwartierde wapen van Holland/Henegouwen met voor beide graafschappen een gouden achtergrond en voor Holland en Zeeland een rode (tweede en derde kwartier)¹⁴ en voor Henegouwen een zwarte leeuw (eerste en vierde kwartier), dus goud met een leeuw in keel of sabel (bijv. afb. 4 en 5).

Wapens werden gebruikt ter identificatie, als bezitsaanduiding en ter versiering. Ik richt me in dit deel vooral op de identificerende functie van het wapen. Het daarvoor noodzakelijke consistente gebruik van een wapen verbreidde zich tussen 1130 en 1160 over westelijk Europa. Vanaf de twaalfde eeuw werd het gebruikelijk dat één persoon altijd een en hetzelfde wapen gebruikte en dat deze persoon aan de hand daarvan te identificeren was. Dit had zijn oorsprong op het slagveld waar door hun wapenrusting onherkenbaar geworden ridders aan de hand van een over het harnas te dragen wapenrok en wapenschild herkend en geïdentificeerd konden worden. Op banieren werden wapens gedragen ter identificatie van de oorlogvoerende partijen.¹⁵ Omdat het wapen van grote afstand herkenbaar moest zijn, werden heldere contrasterende kleuren naast elkaar gebruikt, zoals het blauw en wit van het Beierse wapen. Ook zijn de figuren gestileerd weergegeven. De klimmende leeuw in het Hollands/Henegouwse wapen is niet weergegeven als natuurgetrouw dier, maar als gestileerd wapendier. De leeuw, vanaf het einde van de twaalfde eeuw gebruikt in het wapen van Holland en vanaf de vroege veertiende eeuw in het wapen van Henegouwen, is *en profile* weergegeven met drie poten agressief omhoog en de bek geopend om de tegenstander te imponeren.¹⁶ Het wapen werd

¹³ Pastoureau 1985.

¹⁴ Het Zeeuwse wapen bestaat uit een gouden achtergrond met rode klimmende leeuw gelijk aan het Hollandse wapen, maar met blauwe golven. Het is niet apart opgenomen in het wapen van de graven.

¹⁵ Pastoureau 2009, 19-28, 42-46. Voor gebruik van wapenbanieren op het slagveld, zie Jones 2010, 33-55.

¹⁶ Voor het gebruik van de leeuw op het Hollandse wapen, zie 't Jong 1996, 482-490. Het wapen met de leeuw werd in Henegouwen naast een ouder wapen gebruikt, zwart met goud gekeperd, zie De Vries 1995, 122-123. Over de leeuw in heraldiek, zie Pastoureau 1984, 133-142; Pastoureau 2009, 98-104, 138-141.

logischerwijs ook gebruikt op het steekveld tijdens toernooien waar het dezelfde identificerende functie had. Het werd gedragen op een wapenrok over het harnas, op het wapendek van het strijdros en/of op een wapenschild aan de arm; ook losse schildjes, geborduurd of van metaal, werden aan ridder en paard bevestigd. De ridder droeg tevens een wapendoek aan zijn lans. Er zit grote diversiteit in deze vlaggen. *Wapenboek Beyeren*, door Claes Heynenszoon alias Heraut Beieren opgesteld in dienst van de graaf van Holland, bevat vier gelegenheidswapenreeksen waarvan te zien is welke heren, ridders en knapen bij de betreffende wapenfeiten betrokken waren. Deze registratie geeft een idee van het gebruik van vlaggen om de militaire hiërarchie te duiden (afb. 4).¹⁷ We zien de banier van de graaf en ernaast de wapenschilden van deelnemers met erboven kleinere vierkante vlaggen (kleine banieren?) die de posities aanduiden van bevelhebber (met wimpel) en aanvoerders, de baanderheren, en vervolgens schilden met kleine driehoekige vlaggen, *pennoenen*, voor tot ridder geslagen edelen, waarvan de punt werd afgesneden wanneer ze rezen tot de hoogste adellijke status. In het algemeen geldt voor heraldiek en ook zeker voor wapendoeken dat het gebruik ervan per regio verschilde, toegepaste terminologie nog weleens door elkaar loopt,¹⁸ en niet per se overeenkomt met de bewoordingen in de rekeningen.¹⁹

Met de introductie van het wapen op niet-militaire kleding, objecten en voornamelijk op zegels begon het gebruik van wapens buiten het strijdperk.²⁰ Door de toename van het gebruik van wapens werd het moeilijker om de vele wapentekens en de bijbehorende personen uit elkaar te houden. Vanaf de dertiende eeuw verscheen een additioneel teken om het individu te onderscheiden. Dit had de vorm van het helmteken, een driedimensionale weergave van een wapendier, persoonlijk teken of een strijdkam- of tooi bevestigd bovenop een helm. Door het grote formaat en de fragiliteit van helmtekens wordt ervan uitgegaan dat deze niet daadwerkelijk tijdens veldslagen gedragen zijn, maar mogelijk wel tijdens steekspelen en waarschijnlijk bij triomf- en intochten.²¹ De pracht en praal van dergelijke wapenensembles

¹⁷ *Wapenboek Beyeren*; Damen 2017, 311; bladerboek beschikbaar via <https://www.kb.nl/themas/middeleeuwen/wapenboek-beyeren-1405>. Erik Kwakkel betoogde op 22 september 2017 op het KB-symposium *Te Wapen! Over wapenboeken en hun belang voor de geschiedenis* dat het wapenboek Beyeren niet in dezelfde hand is geschreven als wapenboek Gelre; het zou gaan om een kopiist. Voor de wapenserie Kuinre en de context van de Friese oorlogen, zie *Friese oorlogen*; Janse 1993, 243-254.

¹⁸ Voor een introductie op de terminologie in voorliggende studie gevold, zie Nickel 2012. Anders is bijvoorbeeld de terminologie toegepast in de beschrijving van de wapendoeken buitgemaakt op de Bourgondiërs, zie *Burgunderbeute* tent.cat., 153-166.

¹⁹ In deze studie wordt moderne terminologie aangehouden, die ter plaatse worden toegelicht. In de rekeningen worden termen soms door elkaar heen gebruikt. Voorbeelden van vermeldingen in de rekeningen zijn, voor de banier: 'een tornikeel [wapenrok] van broduren dat hi mij here maecte ende daer toe 2 banieren' (NL-HaNA, AGH, inv. 1217 (1346/1347), p. 46); 'van enen bannerzadel ende van bannerscaften te verwen' (1247 (1392/1394), fol. 48v) en 'tween scaften dair mijns heren banner ende wympel aen gedaen worden' (1258 (1404), fol. 48r); *pennoen*/wimpel: 'die pinjoenen die opdie twee tornen vanden sael staen' (1487 (1412/1413), fol. 43r), 'drie paynoyen te verwen die geset worden op mijns heren tenten' (1472 (1396/1397), fol. 42r), 'van twympelen elc 3,5 ellen lange' (2194 (1418/1419), fol. fol. 75v) en 'van 82 wimpelen die (...) den ridders ende knapen geleverd werden (...) an hoir glayen te hangen ende 4 wimpelen die wat groter waren an elken zide 1 gulden tuun' (1261 (1407/1408), fol. 128r); *vaen*: 'van eenre vaen diemen ter cappellen uut hanget alst kerstmisse is' (1474 (1397/1398), fol. 40r). Onduidelijk is of in de rekeningen het omschreven precieze onderscheid wel altijd is toegepast; zo komen zowel 'tromp bannieren' als 'trompenaers wimpelen' voor (1271 (1418/1419), fol. 93r; 1245 (1390), fol. 38v). Zie ook GTB, MNW: BANIÈRE – een vierkante vaan gevoerd door baanderheer; PENNOEN – wimpel/vaan van verschillende grootten voor verschillende doeleinden gebruikt, gedragen door ridder, punt werd afgesneden bij verheffing tot baanderheer.

²⁰ Pastoureau 2009, 42.

²¹ Pastoureau 2009, 142-145, 213.

laten zich illustreren in het *Wapenboek Gelre*. Dit wapenboek is opgesteld door dezelfde heraut, toen nog Heraut Gelre in dienst van de hertog van Gelre, als handboek met een overzicht van de wapens van alle vorsten en hun heren in volgorde van hun adellijke relevantie. Hun wapens en wapendekkingen zijn weergegeven, bestaande uit helm, kroon of wrong, helmdek en helmteken. Het helmteken van de graaf van Holland is hier te zien als een grote tooi pauwenveren (afb. 5). Door wapenschild en helmteken kon heraut Gelre de Hollandse graaf tijdens toernooien op een juiste manier identificeren.²² Op zegels en munten ging het wapen behalve met helmtekens ook vaak gepaard met schilddragers, mogelijk vanwege de ruimte die het ronde ontwerp aan de zijkanten van het wapen openliet. Ook hier kon de keuze variëren. Anders dan aan het gebruik van wapens waren aan het inzetten van helmtekens en schilddragers geen regels verbonden en kon een persoon verschillende tekens of dragers gebruiken. Hoewel het wapen erfelijk was geworden, was dit voor deze secundaire elementen niet altijd het geval.²³

Het Beiers-Hollands/Henegouwse wapen was volgens de rekeningen alom vertegenwoordigd aan het hof. Veel van de toepassingen ervan waren van tijdelijke aard. Aangebracht op wapendoeken, schilden en harnassen gingen ze meestal niet langer dan een veldslag mee. Met wapens beschilderde doeken en panelen luisterden huldgingen, intochten, huwelijken en andere feestelijkheden op en werden hooguit een paar keer gebruikt. Gaunt geeft aan dat deze fysieke toepassing van heraldische tekens de meest expliciete vorm van propaganda was.²⁴ Juist deze vormen zijn echter niet bewaard gebleven. Andere toepassingen waren bedoeld om langer te blijven functioneren. Michel Pastoureau heeft veel onderzoek gedaan naar deze artistieke propaganda.²⁵ De genoemde wapenboeken waren naslagwerken van belang in bezit van de dienstdoende heraut. Op gebruiksvorwerpen of in devotieboeken maakten wapens duidelijk in wiens bezit het object zich bevond of wie erin afgebeeld was. Dergelijke objecten zijn vaak nog aan de hand van het wapen te lokaliseren en te dateren. Het wapen kon een zekere eeuwigheidswaarde hebben wanneer deze werd weergegeven op munten en zegels. Gecombineerd met naam en soms portret maakte het wapen duidelijk dat de graaf garant stond voor de economische waarde van een door hem geslagen munt. Dit bleef geldig tot de munt vervangen en uit de roulatie genomen werd. Zegels autoriseerden de oorkonden waaraan ze bevestigd waren. De beslissing die erin was vastgelegd, bleef geldig omdat het zegel blijvend de autoriteit van de graaf weergaf, ook in diens afwezigheid of na diens overlijden, hoewel uitgegeven privileges wel door de opvolger bevestigd dienden te worden. Bij de nagedachtenis van overledenen speelde het wapen tevens een belangrijke rol. Een tombe vormde de (voorlopig) laatste rustplaats van een overleden vorst en wapens op de tombe zelf of op wapenborden en epitafen maakten duidelijk om wiens graf het ging en voor wiens zielenheil gebeden moest worden. Een juiste identificatie was hier van essentieel belang.²⁶ Vanwege hun prominente

²² Van Anrooij 1990, 78-93.

²³ Pastoureau 2009, 56-60, 84-92, 142-147.

²⁴ Gaunt 1999, 29.

²⁵ Waarvan de belangrijkste Pastoureau 2009.

²⁶ Onderzoek naar gedenkcultuur is uitgebreid verricht onder de noemer memoria-onderzoek. Memoria kan gedefinieerd worden als het complex van liturgische en sociale handelingen dat de levenden en de doden verbindt in de nagedachtenis van de overledenen. De materiële uitingen ervan zijn bijvoorbeeld tombes, grafplaten, epitafen en memorietafels. Truus van Bueren is tussen 1990 en 2010 een van de grondleggers geweest van het memoria-onderzoek in Nederland, in navolging van Oexle 1995. Sleutelpublicaties zijn *Leven na dood* tent.cat., en Van Bueren en Van Leerdam 2005. Een database met onderzoeksmateriaal en een uitputtende bibliografie is te vinden op <http://memo.hum.uu.nl/database/index.html>.

plaats, veelal adellijke representatie en ‘katholieke’ karakter werden tombes ten tijde van beeldenstormen en revoluties door de eeuwen heen beschadigd, helemaal vernield of simpelweg geruimd. Het zal dan ook niet verbazen dat de studie van wapentekens, de heraldiek, behalve op (wapen)boeken vooral steunt op de overlevering van wapens op zegels en munten. Ondanks het feit dat het wapen op zegels en munten kleurloos is weergegeven, leveren deze objecten ook in deze studie veel informatie over het gebruik van wapens door de graven van Holland, Zeeland en Henegouwen uit het Beierse huis.

Opzet

In dit deel worden informatie uit rekeningen en al dan niet bewaard gebleven representaties gecombineerd. Van de rekeningen wordt daarbij op diverse manieren gebruik gemaakt. Zo zijn de reconstructies van een graftombe en een reeks gravenbeelden volledig gebaseerd op rekeningposten. Magdi Tóth-Ubbens en L.C. van der Klooster hebben de reconstructie van de graftombe van Margaretha van Liegnitz-Brieg aan de hand van de betalingen voor dit monument weten uit te bouwen met historische afbeeldingen en beschrijvingen. Hier zal dit materiaal gerelateerd worden aan het onderzoek van Anne McGee Morganstern die verwantschapstombes in onder andere de Lage Landen heeft geïnterpreteerd als verbeelding van politieke status. Vervolgens wordt de dynastieke reeks houten gravenbeelden behandeld. Over de in de jaren 1370 geïnitieerde gravenreeks is opmerkelijk genoeg heel weinig te vinden in de contemporaine administratie; rekeningposten die het oksaal, waarin de beelden zich zouden hebben bevonden, beschrijven, zijn pas te vinden in latere rekeningen uit de vijftiende eeuw. De studies van Jeanne Verbij-Schillings en Wim van Anrooij naar de geschiedschrijving aan het Haagse hof zullen in verband gebracht worden met de reeks gravenbeelden, die zowel een wereldlijke als religieuze functie had (hoofdstuk 1).

De verschillende betalingen in de rekeningen voor nieuwe zegels maken duidelijk wanneer aan het Haagse hof een nieuw zegel in gebruik werd genomen en hoe dat gebruikt werd. Deze rekeningposten geven daarbij geen informatie over het uiterlijk van de zegels. Daartoe wordt, met kennis over de ontwikkeling van zegels bijeengebracht door Brigitte Redos-Bezak, de iconografie van de overgeleverde grafelijke zegels bestudeerd. Voor muntontwerpen staan in de rekeningen ook geen betalingen; de Dordtse munt was een grafelijke onderneming met een eigen administratie waarin beslissingen met betrekking tot het muntontwerp niet bewaard gebleven zijn. J.J. Grolle, die een catalogus aanlegde van de munten van de graven van Holland, en H.E. van Gelder hebben het economische functioneren van deze munten besproken. Kunsthistorische interpretaties van de zegels en munten van de graven van Holland uit het Beierse huis zijn niet eerder ondernomen (hoofdstuk 2).

Ook diverse composities met representaties van leden uit het grafelijk huis komen aan bod. Albrecht van Beieren is te zien in een encyclopedisch-moralistisch boekwerk, zijn tweede echtgenote Margaretha van Kleef in een getijdenboek, Jan van Beieren in de zogenaamde kustminiatuur eveneens in een getijdenboek. Een mogelijk Hollands/Henegouws hofgezelschap is weergegeven in een losse tekening. Hier kan worden betwijfeld of deze voorstellingen daadwerkelijk in opdracht van de graven zijn ontstaan. In het geval van een schandbrief met een verbeelding van Jan van Beieren is het duidelijk dat de graaf zelf hiertoe geen opdracht heeft gegeven. De rekeningen leveren geen betaling voor specifiek deze objecten, maar soortgelijke handschriften komen er wel in voor. De afgebeelde figuren zijn van velerlei

interpretaties voorzien, omdat juist hier identificerende inscripties en wapens, die zo'n vitale rol speelden bij de identificatie van de graven in de andere te bespreken media, voor een groot deel ontbreken. Recentelijk uitgevoerd onderzoek naar de kustminiatur en de losse tekening van een hofgezelschap door respectievelijk Hugo van der Velden en Claudine Chavannes-Mazel hebben nieuwe visies op deze composities opgeleverd of mogelijk gemaakt (hoofdstuk 3).